

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

І.П. КУПРІЯНЧИК,

доктор економічних наук

E-mail: Kupriyanchik@ukr.net

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. У статті досліджуються питання розвитку сільських територій в Україні. У ході цього дослідження сформовані напрями та головні пріоритети розвитку сільських територій в Україні, окреслено існуючі проблеми, причини їх виникнення та шляхи подолання.

Визначено, що ключовими компонентами розвитку сільських територій є виробнича сфера (сільськогосподарська діяльність та інші види діяльності не пов'язані з веденням сільського господарства), соціальна (добробут жителів, підвищення якості людського капіталу сільських територій, збереження традицій, моральні й духовні цінності), екологічна (збереження природних ресурсів сільських територій, екологобезпечне землекористування). Визначено, що взаємодія цих компонентів дасть змогу сформувати соціальне та економічне середовище для сталого розвитку сільських територій. У статті встановлено, що успішний розвиток сільських територій полягає у використанні комплексного підходу до вирішення проблем та у добросовісному виконанні зобов'язань, що підвищить ефективність використання бюджетних коштів громад та забезпечить стабілізацію соціальної та економічної ситуації як самих громад, регіонів та країни в цілому. Зокрема, обґрунтовано актуальність розробки стратегії регіонального розвитку й детальних планів заходів щодо їх впровадження, із залученням місцевих жителів.

Ключові слова: сільські території, сталий розвиток, аграрне виробництво.

Постановка проблеми.

Розвиток сільських територій України є одним із пріоритетів державної політики України спрямованої на розв'язання економічних, соціальних, екологічних, демографічних проблем жителів сільських територій.

Сільське господарство нині є вагомим фактором виробничих потужностей на селі [1]. Відповідно аграрний

сектор суттєво впливатиме на зростання економіки, якщо у регулюванні його розвитку поєднуюватимуться інтереси сільського господарства, сільських громад та усього суспільства. В основу ефективної аграрної політики зарубіжних країн покладено взаємозв'язок сільського розвитку та аграрного виробництва. Щодо України, то зазвичай сільське господарство і сільські території не мають спільного вектору

розвитку, така ситуація складається внаслідок переважання економічних та політичних інтересів корпоративного агросектору й ігноруванням ним необхідності продукування суспільних благ, таких як екологічнобезпечне навколишнє середовище та якість життя. [1,7,10]. Взаємоузгодження аграрного і сільського розвитку в Україні потребує вдосконалення механізму регулювання сільськогосподарської діяльності з метою раціонального використання природних, соціальних ресурсів, інфраструктури, фінансового забезпечення відтворення цих ресурсів; задоволення інтересів місцевих жителів усіх видів сільських поселень.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій.

Проблемам розвитку сільських територій присвячено багато наукових праць та досліджень як українських вчених так і світових. Наприклад, О. Дорош обґрунтувала підходи до екологічнобезпечного економічного розвитку сільських територій та досліджувала територіальний землеустрій й територіальне планування як чинник підвищення рівня капіталізації земель сільських територій. [3,4] Мельник С. вивчав суть терміну «сільські території» і трактує його як сільську територію як історично сформований елемент поселенської мережі, що поєднує організаційну й функціональну сукупність селищ, сіл, хуторів, односімейних та інших жилих утворень. [6] В. Самофартова досліджувала територіальний розвиток особливості управління сталим розвитком регіонів в тому числі і сільських територій в умовах децентралізації, зокрема, дослідила питання мотивації громад до саморозвитку на

основі використання місцевих ресурсів та власних можливостей. [8] М. Талавири розглядає сільську територію як складну і багатофункціональну природну, соціально-економічну та виробничо-господарську структуру, також теоретично й науково обґрунтував методичні засади та розробив науково-практичні рекомендації щодо розвитку сільських територій в умовах децентралізації. [10] П. Саблук досліджував питання впливу зростання аграрного виробництва на розвиток сільських територій. [7] Заслугує уваги досвід Шотландії щодо розвитку сільських районів Шотландії (Великобританія) на 2014-2020 рр. [12]

Однак проблема розвитку сільських територій є багатогранна і потребує невпинних досліджень.

Матеріали і методи наукового дослідження

Під час проведення дослідження проблем розвитку сільських територій використовувались такі методи як монографічний, порівняльний, абстрактно-логічний, статистико-економічний.

Метою статті є обґрунтування впливу аграрного виробництва на розвиток сільських територій в Україні.

Результати дослідження та обговорення

Сільська територія є складним просторовим утворенням, її розвиток ґрунтується на трьох складових: економічній, соціальній та екологічній. [4,6,7,10] Основою сільської території є село, а основним системоутворювальним чинником сільської території є її населення. Сільські території є важливими для функціо-

нування будь-якої держави. У середньому у світі на сільські території припадає 75% загальної площі, де проживає 51% усього населення планети. На сьогодні за наявними даними на цих територіях виробляється 32% світового ВВП. [13]

Наприклад, майже 77% території Європейського Союзу визначаються як сільські. Повним робочим днем охоплено 13,7 млн. фермерів, які займаються інтенсивним, традиційним, органічним та іншими видами землеробства. Поширеними є сімейні ферми, які успадковуються від одного покоління до іншого. Середній розмір ферми близько 12 га (для порівняння, в США близько 2 млн. фермерів і середній розмір ферми – 180 га) [9, 11, 12, 13].

В Україні сільськогосподарські землі займають 41,4 млн.га що становить майже 69%, зокрема рілля – 32,7 млн. га, (79% сільськогосподарських земель). ВВП, що виробляється на сільських територіях складає 39,8% від загального ВВП країни, у струк-

турі якого вагому частку складає сільськогосподарська продукція [2]. В Україні налічується 29 254 сільських населених пунктів де проживає 12,6 млн осіб що складає 30,4 % населення України. У містах відсоток працездатного населення складає 73,8, у сільських територіях – 69,8. (Рис 1.) [2].

Проведений аналіз свідчить, що значна частина працездатного населення, яка проживає у сільській місцевості залучена до сільськогосподарського виробництва, сільськогосподарські землі займають більшу частину території України і це вказує на те, що сільське господарство є важливим економічним підґрунтям у розвитку сільських територій України, а також важливою складовою національної економічної системи. Тому розвиток аграрного сектору можна розглядати як фактор економічного піднесення сільських територій.

Структура аграрного виробництва в Україні представлена двома секторами корпоративним та індивідуальним. Відповідно корпоративний

Рис 1. Частка сільського та міського населення та відсоток працездатного населення у містах та сільській місцевості*

* Діаграма складена на основі даних Державної служби статистики України без урахування даних тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

сектор включає такі підприємства як агрохолдинги, самостійні сільськогосподарські підприємства, великі фермерські господарства, й характерним є те, що всі ці підприємства функціонують на основі найманої праці. Щодо індивідуального сектору, то він представлений сімейними фермерськими господарствами та особистими селянськими господарствами. На сучасному етапі сектори мають нерівний доступ до виробничих ресурсів, до впровадження інновацій та використання вигідних ринків збуту. Сільськогосподарське виробництво корпоративного сектору зосереджене на виробництві високомеханізованих та високорентабельних видів продукції, в той час як індивідуальний сектор, як правило, займається трудомістким господарюванням та має обмежені ринки збуту.

У зв'язку з чим провідні науковці та фахівці у цій сфері говорять про ряд деформацій які існують в аграрній сфері: [3, 4, 6,7,10]

- застосування інновацій підприємствами корпоративного сектору підвищення продуктивності праці, вирощування економічно вигідних культур, зростання техногенного навантаження на екосистеми зумовило витіснення селян до низькодохідного, трудомісткого виробництва як наслідок відбувається деградація людського капіталу села;

- збільшення обсягів продукції орієнтованої на експорт призвело до викривлення продуктової й галузевої виробничих структур, унаслідок чого відбувається зростання цін на продовольчі товари та зменшення якісного сегменту продуктів харчування;

- посилюється соціальна напруженість у суспільстві внаслідок надмірної концентрації землекористу-

вань, зменшується можливість здійснення суспільного контролю над такими землями;

- монополія прав на оренду землі великими землекористувачами обмежує доступ до ринку землі та її оренди іншим невеликим сільськогосподарським підприємствам, фермерським і особистим селянським господарствам.

В останні роки кількість середніх і малих сільськогосподарських підприємств скорочується за рахунок концентрації земель великими підприємствами, як правило агрохолдингового типу, за такої тенденції, важливо щоб вони були зареєстровані у межах територіальних громад, тобто за місцем розташування земель, виробничих потужностей та ведення діяльності, а не як це відбувається зазвичай, за місцем розміщення офісу, – тоді, податки надходитимуть до місцевих бюджетів і використовуватимуться, в тому числі і на потреби розвитку сільських територій.

Отже, якщо мова йде про ефективне використання аграрного потенціалу сільських територій, то потрібно відзначити, що збалансованої політики в аграрній сфері можна досягти оптимальною кількістю різних за розміром і формою підприємств на території громад, відтак, доцільно щоб поряд із великими сільськогосподарськими підприємствами, продукція яких орієнтується на експорт, мали би місце невеликі фермерські господарства, виробництво продукції яких зорієнтоване на внутрішній ринок. Підтримки органів місцевого самоврядування потребують і господарства населення, які є важливим сегментом в економічному розвитку сільських територій та мають особливу соціальну вагу. Домогоспо-

дарства сільських територій України займають площу 5444,5 тис.га (9% території України). Більше половини домогосподарств володіють площею землі 0,5 га і менше, більше 20 % мають у своєму розпорядженні земельні наділи більше 1 га., та ведуть сільськогосподарську діяльність з метою виробництва продукції не тільки для власних потреб, а й на продаж, реєструючись як фізична особа підприємця. При належній підтримці органів місцевого самоврядування та кооперації, такі господарства здатні нарощувати потенціал виробництва сільськогосподарської продукції, що в свою чергу дозволить збільшити надходження до місцевих бюджетів. Зрештою, це дозволить мінімізувати ризики фінансових розривів які можуть виникати через невідповідність реальних фінансових можливостей наповнення місцевого бюджету та потреб громади. Отже, взаємопов'язаний розвиток аграрного виробництва і сільських територій повинен ґрунтуватися на узгодженні інтересів сільськогосподарського виробництва та інтересів громад в економічній сфері: провадження інновацій, відшкодування збитків, завданих стихійним лихом, надання податкових преференцій фермерам, які розвивають сільську територію, розвиток місцевих ринків збуту, збільшення робочих місць; в екологічній сфері: заохочення до органічного землеробства, збереження та відтворення природних екосистем, в тому числі за рахунок віднесення земель до природно-заповідного фонду, ефективне управління земельними ресурсами, збереження екосистем і біорізноманіття; у соціальній сфері: інвестиції в інфраструктуру, розвиток сільського туризму, інвестиції в освіту, впровадження програм щодо

підвищення фінансової грамотності населення, збереження історико-культурної спадщини.

Висновки.

Вагомим інструментом розвитку сільських територій можуть бути стратегії регіональні розвитку й детальні плани заходів щодо їх впровадження, до розробки яких має бути залучена громадськість. Такі стратегії регіональні розвитку повинні ґрунтуватися на оптимізації економічної, екологічної, соціальної сфер життєдіяльності населення. Також, важливим кроком для сталого розвитку сільських територій є розроблення та ухвалення державної програми щодо підтримки перетворення особистих селянських господарств у фермерські господарства на основі провідних європейських та світових практик.

Список використаних джерел

1. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки : наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О.М., д-ра екон. Наук. Шубравської О.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2018. – 152 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Дорош О.С. (2011) Екологобезпечний економічний розвиток сільських територій і територіальний землеустрій. / О.С. Дорош//Землевпорядний вісник №7 с. 30 – 33.
4. Дорош, О. С. (2014). Територіальне планування як чинник підвищення рівня капіталізації земель сільських територій. / О.С. Дорош// Землеустрій, кадастр і моніторинг земель, (3-4), 42-48.

5. Малік М. Й. (2008) До питання сталого розвитку сільських територій / М. Й. Малік // Економіка АПК. № 5. – С. 51–58.
6. Мельник С. І. (2004) Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу села / Мельник С. І. – К. : ННЦ ІАЕ. – С. 342.
7. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій – запорука відродження аграрної України / П.Т. Саблук // Вісник аграрної науки. – 2016. – № 5. – С. 21–23.
8. Самофатова В.А. (2018) Сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону: теорія, методологія, управління. Одеса : Астропринт, 312 с.
9. Communication from the commission europe 2020/a strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
10. Талавири М.П. (2016) Розвиток сільських територій на засадах сталості / М.П. Талавири// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. Випуск 1(47).Т.2. С. 146-150
11. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth . Communication from the commission europe 2020. Brussels <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
12. Factsheet on 2014-2020 Rural Development Programme for Scotland (UK) https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/rdp-factsheet-scotland_en.pdf
13. Implementation of the first pillar of the CAP 2014 – 2020 in the EU Member States: <http://www.europarl.europa.eu/studies>
1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyy resurs] / Rezhym dostupu <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Dorosh O.S. (2011) Ekolohobezpechnyy ekonomichnyy rozvytok sil's'kykh terytoriy i terytorial'nyy zemleustriy. [Environmentally safe economic development of rural areas and territorial land management] Zemlevporyadnyy visnyk №7 s. 30 – 33.
3. Dorosh, O. S. (2014). Terytorial'ne planuvannya yak chynnyk pidvyshchennya rivnyaya kapitalizatsiyi zemel' sil's'kykh terytoriy [Territorial planning as a factor in increasing the level of land capitalization in rural areas] Zemleustriy, kadastr i monitorynh zemel', (3-4), 42-48.
4. Malik M. Y. (2008) Do pytannya staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy [To the issue of sustainable development of rural areas] Ekonomika APK. No 5. – S. 51–58.
5. Mel'nyk S. I. (2004) Sotsial'no-ekonomichni problemy vidtvorennya ta efektyvnoho vykorystannya resursnoho potentsialu sela [Socio-economic problems of reproduction and effective use of the resource potential of the village] K. : NNTS IAE. – S. 342.
6. Sabluk P.T. Rozvytok sil's'kykh terytoriy – zaporuka vidrodzhennya ahrarnoyi Ukrainy [The development of rural areas is the key to the revival of agrarian Ukraine] Visnyk ahrarnoyi nauky. – 2016. – № 5. – S. 21–23.
7. Samofatova V.A. (2018) Stalyy rozvytok ahroprodovol'choyi sfery rehionu: teoriya, metodolohiya, upravlinnya. [Sustainable development of the agri-food sector of the region: theory, methodology, management.] Odesa : Astroprynt, 312 s.
8. Communication from the commission europe 2020/a strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Available at: <https://>

References

1. Borodinoyib O.M & other (2018) Ahrarnyy i sil's'ky rozvytok dlya zrostannya ta onov-

- ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf
10. Talavrya M.P. (2016) Rozvytok sil's'kykh terytoriy na zasadakh stalosti [Development of rural areas on the basis of sustainability] Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya Ekonomika. Vypusk 1(47). T.2. S. 146-150
11. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the commission europe 2020. Available at: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
12. Factsheet on 2014-2020 Rural Development Programme for Scotland (UK). Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/rdp-factsheet-scotland_en.pdf.
13. The common agricultural policy (CAP) and agriculture in Europe. Available at: http://ec.europa.eu/agriculture/faq/index_en.htm#3
-

Kupriianchuk I.

ON THE QUESTION OF THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN UKRAINE

LAND MANAGEMENT, CADASTRE AND LAND MONITORING 4'22: 27-33

<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2022.04.03>

Abstract. *The article examines the development of rural areas in Ukraine. In the course of this study, the directions and main priorities of the development of rural areas in Ukraine were formed, the existing problems, their causes and ways of overcoming them were outlined. It was determined that the key components of the development of rural areas are the production sphere (agricultural activities and other types of activities not related to agriculture), social (welfare of residents, improvement of the quality of human capital of rural areas, preservation of traditions, moral and spiritual values), ecological (preservation of natural resources of rural areas, ecologically safe land use). It was determined that the interaction of these components will make it possible to form a social and economic environment for the sustainable development of rural areas. The article establishes that the successful development of rural areas consists in the use of an integrated approach to solving problems and the conscientious fulfillment of obligations, which will increase the effectiveness of the use of community budget funds and ensure the stabilization of the social and economic situation of communities, regions and the country as a whole. In particular, the relevance of developing a regional development strategy and detailed plans of measures for their implementation, with the involvement of local residents, is substantiated.*

Key words: *rural areas, agricultural land, agricultural production, economic growth.*